

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ВИКЛАДАЧА В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

A PROBLEM OF TRANSFORMATION OF COMMUNICATIVE ABILITIES OF TEACHER IN THE SYSTEM OF DISTANCE EDUCATION

Статтю присвячено вивченню комунікативного складника умінь викладача дистанційної системи освіти, визначенню факторів підвищення ефективності процесу комунікації в дистанційному навчанні. У статті окреслено напрями розвитку дистанційного навчання в контексті побудови інформаційного суспільства. Проаналізовано комунікативну природу дистанційного навчання, виявлено особливості електронної комунікації. На базі основних завдань, що вирішує викладач системи дистанційної освіти в рамках своєї професійної діяльності, сформульовано уміння, необхідні викладачеві для успішного здійснення педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: викладач, дистанційне навчання, інформаційно-комунікаційні технології, комп'ютерна комунікація, освіта, уміння.

Статья посвящена изучению коммуникативной составляющей умений преподавателя дистанционной системы обучения, определению факторов повышения эффективности процесса коммуникации в дистанционном образовании. В статье очерчено направления развития дистанционного обучения в контексте построения информационного общества. Проанализирована коммуникативная природа дистанционного обучения, выявлены особенности электронной коммуникации. На базе основных заданий, что решает преподаватель системы дистанционного образования в рамках своей профессиональной деятельности, сформулированы умения, необходимые преподавателю для успешного осуществления педагогической коммуникации в условиях дистанционного обучения.

Ключевые слова: преподаватель, дистанционное обучение, информационно-коммуникационные технологии, компьютерная коммуникация, образование, умения.

The article is sanctified to the study of communicative constituent of abilities of teacher of the controlled from distance system of education, determination of factors of increase of efficiency of process of communication in the controlled from distance studies. In the article outlined directions of development of the controlled from distance studies are in the context of construction of informative society. Communicative nature of the controlled from distance studies is analysed, the features of electronic communication are educed. On the base of basic tasks, that the teacher of the system of the controlled from distance education decides within the framework of the professional activity, ability is set forth necessary for the teacher for successful realization of pedagogical communication in the conditions of the controlled from distance studies, namely: ability to conduct a virtual discussion with the students of the controlled from distance studies, to set a contact with an audience in on-line mode, ability to write short, well-aimed personal on is a line report; ability to bring over to the discussion, offering an own opinion and establishment of cooperations between personalities; ability optimally to use facilities of IKT for realization of communicative cooperation; ability correctly to elect communicative strategies and tactics in accordance with the aim of studies; ability of realization of lessons is taking into account the psychological features of behavior of students in a virtual environment; ability qualitatively to organize an educational process by means of webinar. The conclusions expounded in the article do not dip out all aspects of the investigated problem. To perspective directions the search of new ways of perfection of preparation of teacher of the controlled from distance system of education belongs for reaching of world standards level.

Key words: teacher, distance learning, informatively-communication technologies, computer communication, education, skills.

УДК 378.147

Рязанцева О.В.,

здобувач кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми. Сьогодні вже сформовано певну науково-теоретичну базу в галузі дистанційної освіти; визначено основні поняття, принципи, забезпечення дистанційного навчання, напрями розвитку дистанційної освіти; створено певну нормативно-правову базу дистанційної освіти. Але водночас питання особливості комунікації в комп'ютерно-опосередкованому середовищі, комунікативної компетентності викладача в умовах дистанційного навчання залишаються дослідженими мало. Комунікативний аспект займає в діяльності викладача значне місце, але комунікативна компетентність – це не стільки успішність майбутнього викладача у спілкуванні, скільки якість реалізації цілей і завдань навчання. Вищезазначене диктує необхідність визначення складників системної, цілеспрямованої комплексної та ефективної підготовки викладача до здійс-

нення педагогічної комунікації в умовах дистанційної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємодії людини і комп'ютера, особливості комунікації людини в комп'ютерно-опосередкованому середовищі розробляють такі вчені, як Г. Балл, Л. Городенко, В. Злишков, С. Копилов, Л. Курганська, В. Кухаренко.

Серед українських науковців, які останнім часом займаються розробкою питань комунікацій у мережі, звернемо особливу увагу на праці Л. Компанцевої, в яких визначаються типологічні особливості всіх рівнів інтернет-комунікації з погляду лінгвістики.

Такі вітчизняні вчені, як Н. Волкова, Л. Ткаченко, С. Мусатов, досліджуючи питання теорії комунікації, акцентували увагу на моделюванні процесу обміну інформацією, визначивши його

складники, особливості організації й управління, обґрунтувавши закономірності та принципи, яких має дотримуватись людина в процесі комунікації.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні переліку комунікативних умінь викладача, що сприяють ефективній передачі навчального матеріалу під час організації процесу дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) значно змінили усвідомлення навколишнього світу, що вимагає сучасного підходу до організації процесу навчання й отримання знань. Глибока інтеграція нових технологій, зокрема дистанційного навчання, в процес академічної освіти, навчання й особистого розвитку, стає сьогодні реальністю. Використання ІКТ у навчанні робить його доступнішим, ефективним та якісним. Мережа вже не сприймається як середовище для передання інформації та засіб транспортування знань. Вона стала простором, де студенти працюють постійно. Вони здійснюють самостійні дії за допомоги соціальних сервісів, які через спілкування надають їм можливість думати і діяти разом. Для особистої й професійної соціалізації людини необхідні нові методи роботи з інформацією, що дозволяють за одиницю часу отримувати інформаційний максимум [5, с. 107].

Діяльність сучасного викладача дистанційної системи освіти пов'язана з необхідністю застосовувати візуалізовані засоби представлення інформації в електронній формі; збирати інформацію, одержану з різних джерел у різний час, поєднувати її у зв'язану структуру; здійснювати навігацію у масиві інформації; використовувати системи електронних повідомлень [6, с. 65].

Дистанційна форма навчання та її втілення у діяльність (як різновид роботи з навчальним матеріалом у просторі дистанційного курсу) спочатку не викликала особливих запитань щодо організації і керування навчальною діяльністю. Контент інформації, що була призначена для опрацювання і засвоєння, за структурою і засобами діяльності, нагадував ті ж підходи, що були передбачені авторами підручників. Необхідна взаємодія як із навчальним матеріалом, так і з колегами з навчання, були забезпечені за допомоги онлайн сервісів (електронна пошта, списки розсилки, форум, чат та ін.) [5, с. 90]. Це трохи нагадувало умови заочного навчання, проте однією з головних проблем впровадження системи дистанційної освіти сьогодні стала підготовка викладачів, які знають специфіку здійснення ефективної педагогічної комунікації в умовах дистанційного навчального процесу.

Про відсутність чіткого тлумачення інтернет-комунікації говорить дослідник масової та міжнародної комунікації С. Демченко. Він звертає увагу

на такі найпопулярніші класифікаційні підходи, як «сукупність пристроїв і правил обміну інформацією», «інформаційна система», «соціокультурний феномен», «нове медійне середовище» [2, с. 255].

Специфікою існування мережевої комунікації є використання новітніх технічних засобів зв'язку і комунікації, які формують нову комунікаційну структуру. Для організації ефективної інтернет-комунікації повідомлення має привертати увагу, утримувати інтерес, викликати бажання і домагатися відповідних дій.

Усі визначення (комп'ютерне спілкування, електронна комунікація, інтернет-комунікація, веб-комунікація) є досить близькими, але не збігаються за своїм обсягом. Поняття інтернет-комунікація припускає обмеженість взаємодії комунікантів в Інтернеті, водночас поняття електронна комунікація, комп'ютерна комунікація є ширшими, оскільки можуть містити в собі, наприклад, спілкування в локальних мережах.

До найбільш особливих ознак інтернет-комунікації належать такі:

1) інтернет-комунікація відбувається в новому інформаційному середовищі, що відрізняється різноманіттям суб'єктів мовлення, взаємодією різних дискурсивних практик. В інтернет-комунікації поєднуються різні жанри, стилі, типи й види мовлення;

2) прагматична організація інтернет-комунікації (як основна одиниця) припускає використання гіперкатегорії – гіпертекст, віртуальний дискурс, жанровий формат;

3) суб'єкт інтернет-комунікації виконує чимало ролей, одночасно опиняється в різноманітті реальностей, формує палітру сприйняття й оцінювання світу. Змінюються принципи організації комунікації, вона набуває трансформаційного характеру;

4) інтернет-комунікація будується на принципах актуальності, відкритості, інтерактивності, автономності та інтертекстуальності. Ці принципи співзвучні із соціонормативними канонами людини й світу: анонімність спілкування, актуалізація мовної гри й множинності побудови «Я» особистості. У цих умовах суб'єкт отримує максимум можливостей для будь-якого комунікативного конструювання;

5) інтернет-комунікація усе більше впливає на різні типи позамережових дискурсів і позамережову комунікативну практику;

6) дистантність, розділення в просторі й у часі, опосередкованість комп'ютером ускладнюють процес комунікації в Інтернеті, вона отримує дві моделі реалізації – асинхронну й синхронну: а) асинхронна комунікація за принципом «один – одному»; б) асинхронна комунікація за принципом «багато хто – багатьом» (списки тематичних розсилок); в) асинхронна комунікація характеризується тим, що одержувачеві необхідно знайти сайт

для отримання доступу до потрібної інформації, може бути побудована за принципом «багато хто одному» або «один – багатьом»; г) синхронна комунікація, що може бути побудована за принципами «один – одному», «один – кільком» й «один – багатьом» (чати, форуми);

7) інтернет-комунікація використовує нову форму мови – писемно-усну, що впливає на нормотворчість й реалізацію всієї комунікативної практики в мережі [3, с. 13–14].

Науковці Балл Г., Зливков В., Копилов С., Курганська Л. розглядають такий перелік вимог до комунікативної компетентності викладача:

- установлювати вербальний і невербальний контакт зі студентом;
- визначити і зрозуміти психологічний стан партнера з комунікації;
- визначити приблизний рівень володіння студентом своєю мовою та мовленнєвою діяльністю;
- передбачити поведінку студента як мовного партнера під час діалогу з ним;
- визначити системні помилки в комунікативній поведінці партнера з метою нейтралізації впливу на засвоєння нових знань;
- внести необхідні корективи в перебіг діалогу зі студентом [4, с. 25].

Нова модель комунікаційної взаємодії, що орієнтується на комп'ютерні та інформаційні технології, характеризується таким рисами, як широта охоплення аудиторії, мінімізація часових, просторових та мовних бар'єрів, цілісне представлення інформації у різних знаково-графічних системах, доступність, моделювання особистості, персоналізація взаємодії через інтерактивність та ін. [1, с. 50].

Незалежно від змісту комунікації та використовуваних засобів, структура комунікаційної діяльності, як правило, стабільна і вміщує такі компоненти:

- предмет спілкування – інша особа або група осіб;
- потреба в спілкуванні – прагнення людини до пізнання й оцінювання інших людей, а через них і за їх допомогою до самопізнання й самооцінки;
- завдання спілкування – мета, на досягнення якої направлене конкретне спілкування;
- продукт спілкування – матеріальні чи духовні цінності, які створюються у процесі спілкування [1, с. 155].

Різник Н. розглядає професійно-педагогічну комунікацію як систему безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин [6, с. 14].

Комп'ютерна комунікація подається як процес взаємообміну інформацією між суб'єктами за допомогою вербальних і невербальних комуніка-

тивних систем, опосередкованих комп'ютерними засобами комунікації. Комп'ютерна комунікація дає змогу викладачам та студентам користуватися комп'ютером як універсальним засобом оброблення й передавання інформації. Вона відкриває доступ до необмежених масивів інформації, що зберігається у централізованих банках даних, забезпечує використання викладачем у навчальному процесі всього масиву знань, доступних інформаційному суспільству [6, с. 63].

Комп'ютерні комунікації мають потужні комунікативні можливості:

1) мультимедійний зв'язок, що поєднує голос, текст і відеозображення, які передаються в одній фізичній лінії зв'язку (перехід від вербальної до графічної комунікації на наочному, візуально-образному рівні). Суттєвим елементом такої комунікації є вибір засобу представлення інформації;

2) гіпермедіасистеми, що стимулюють внутрішній діалог користувача, коли гіпертекст (база даних, яка складається з текстових та графічних фрагментів, що містять логіко-сміслові або асоціативні зв'язки для переходу від одного вузла до іншого) поєднує у собі завдання на розуміння і предметні мікрозадачі. Ці види діяльності, розкриваючи способи мислення, сприяють зіставленню різних позицій, спонукають до самостійного розмірковування, оцінювання висловлених гіпотез, аргументів, прийняття самостійних рішень, аналізу різних позицій, оцінних суджень;

3) телекомунікаційні технології (технології передавання й одержання інформації за допомогою глобальних комп'ютерних мереж), які ґрунтуються на спілкуванні, зближенні, стиранні кордонів між окремими соціумами, вільному обміні думками, ідеями, інформацією учасників спільного проекту. Засновані вони на широких контактах із культурою різних народів, досвідом людства.

Критики комп'ютерної комунікації зосереджують увагу на таких її недоліках, як втрата міжособистісної взаємодії, знеособлення, емоційна віддаленість комунікантів, певною мірою неекологічність [6, с. 64].

Проблема відсутності невербального впливу в умовах комп'ютерної комунікації вирішується шляхом упровадження таких мережних мультимедійних технологій, як Quick Video Server (QVS) – програмне забезпечення відеосерверу на базі операційної системи Windows NT (забезпечує економічне і просте спільне використання відеоданих).

Для повноцінної професійно-педагогічної комунікації викладач має вміти використовувати інформаційні ресурси комп'ютерних технологій (діалог «людина – комп'ютер»), працювати з різними видами, носіями, електронними банками інформації; здійснювати швидко і кваліфіковано пошук, відбір необхідних даних із різних джерел інформації

(професійна, психолого-педагогічна література, періодика); працювати з текстовими файлами (Web-сторінками); використовувати інформаційні ресурси мережі Internet і локальної мережі для організації навчального процесу; управляти навчально-виховним процесом за допомогою комп'ютерних технологій; приймати і надсилати повідомлення електронною поштою; встановлювати комунікативні зв'язки в різних режимах зв'язку («off-line», «on-line»); володіти культурою діалогу у всесвітній мережі [6, с. 65].

Висновки з проведеного дослідження.

Сучасна підготовка викладачів дає високий рівень сформованості професійних умінь, але проблема трансформації педагогічної комунікації саме під час здійснення дистанційного процесу навчання вимагає конструктивних змін. Так, проаналізувавши комунікативні уміння викладача, що сприяють ефективній передачі навчального матеріалу під час організації процесу дистанційної освіти, дійшли висновку про необхідність формування таких умінь викладача системи дистанційної освіти, які сприятимуть успішному здійсненню процесу професійно-педагогічної комунікації:

– уміння проводити віртуальну дискусію зі студентами дистанційного навчання, встановлювати контакт з аудиторією в режимі online, здатність писати короткі, влучні персональні online повідомлення;

– уміння залучати до дискусії, висловлювання власної думки та встановлення міжособистісної взаємодії;

– уміння оптимально використовувати засоби ІКТ для здійснення комунікативної взаємодії;

– уміння правильно обирати комунікативні стратегії і тактики відповідно до мети навчання;

– уміння проведення навчальних занять з урахуванням психологічних особливостей поведінки студентів у віртуальному середовищі;

– уміння якісно організовувати навчальний процес за допомогою вебінару.

Викладені в статті висновки не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. До перспективних напрямів належить пошук нових шляхів удосконалення підготовки викладача дистанційної системи освіти для досягнення рівня світових стандартів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Городенко Л. Теорія мережевої комунікації: Монографія / За загал. наук. ред. В.Ф. Іванова. Київ: Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2012. 387 с.

2. Демченко С. Масова комунікація як чинник формування громадянського суспільства в незалежній Україні (глобальне і національне). Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2009. 370 с.

3. Компанцева Л.Ф. Інтернет-лінгвістика: підручн. Луганськ : Янтар, 2012. 300 с.

4. Педагогічна комунікація та ідентичність педагога: [монограф.] / авт. кол.: Г.О. Балл, В.Л. Злишков, С.О. Копилов, Л.О. Курганська та ін.; [за наук. ред. В. Л. Злишкова]. Київ: Педагогічна думка, 2011. 160 с.

5. Андреев О.О., Бугайчук К.Л., Каліненко Н.О., Колгатін О.Г., Кухаренко В.М., Люлькун Н.А., Ляхоцька Л.Л., Сиротенко Н.Г., Твердохлебова Н.Є. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання: монографія / За ред. О.О Андреева, В.М. Кухаренка. ХНАДУ, Харків: «Міськдрук», 2013. 212 с.

6. Різник Н.А. Основи професійної комунікації: Навч.-метод. посіб. Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2014. 77 с.